

Branislav Ristivojević*

Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu

DA LI JE NOVI ZAKON O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI OPREDMEĆENJE POJAVE TZV. BEZBEDNOSNOG PRAVA?

Apstrakt: Rad je posvećen kritičkom sagledavanju dejstava i domašaja novog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Smeštajući ga u okvir kretanja koje je nazvao specijalizacija krivičnog prava u Srbiji, autor se poduhvata da pruži kriminalnopolitičke primedbe postavci na kojoj je osnovan Zakon. Prigovarajući nedostatku opravdanosti njegovog uvođenja u pravni poredak jer mu nije prethodilo nikakvo opsežno istraživanje stanja ove sociopatološke pojave autor istovremeno kratkom genealoškom analizom označava ekstremnu dogmu pokreta za prava žena kao izvor vrednosne podloge na kojoj je izgrađen Zakon, ali jednako i kao izvor svih štetnih dejstava Zakona na celinu pravnog poretka. Jednostran, prost i predrasudama obojen pogled na odnose između polova jeste vrednosni izvor za rešenja ovog Zakona koji se u stvari bavi pre naglašavanjem ljudskih prava žena u odnosima sa muškarcima gde su one navodne žrtve polnog nasilja. Način na koji to Zakon radi je krajnje upitan i sumnjiv budući da Zakon uvodi kategorije mogućeg učinioca nasilja koji je ustvari budući učinilac krivičnog dela, procene rizika od nasilja u porodici, što je neka vrsta predviđanja da će mogući učinilac u budućnosti učiniti krivično delo. Obrazloženje Zakona kaže da se time odgovornosti mogućeg učinioca pomera unazad, a to znači pre nego što krivični postupak stupi u dejstvo odnosno pre nego što je neko uopšte osumnjičen, što je neka vrsta kvazikrivičnog postupka za buduće krivično delo ili bolje buduće krivičnog postupka. Vidi se da su u pitanju sve kvazikrivičnopravne kategorije. Sve u svemu zakonodavac se u slučaju ovog Zakona otisnuo u pravcu onoga što bi u pravu bile neobeležene vode, tamo gde se malo koji zakonodavac i u naučnoj fantastici teško upuštao. Po svemu sudeći u pitanju je još jedno opredmećenje zakonodavne pojave u nauci opisane kao tzv. bezbednosno pravo.

Ključne reči: nasilje u porodici, porodica, politika suzbijanja kriminaliteta, feministički pokret, žrtva, žena, krivično pravo.

---

* Vanredni profesor, rbrane@pf.uns.ac.rs

1. UVOD

Iako je nasilje u porodici kao sociopatološka pojava poznata i prisutna odavno, srpski zakonodavac se tek nedavno odlučio na jedan specijalan zakonodavni zahvat. Tako je poslednjeg meseca 2016. godine Narodna skupština RS u srpsko zakonodavstvo unela „Zakon o sprečavanju nasilja u porodici“¹ (u daljem tekstu: Zakon). Koje je poreklo ideje o potrebi jednog ovakvog zakona? Šta je podstaklo zakonodavca da se ovim putem obračunava sa nasiljem u porodici? Da li je tome prethodila opsežna analiza stanja nasilnog² kriminaliteta u društvu³ ili je Zakon podstaknut predrasudama o nasilju u porodici koje vladaju u javnom (nažalost i u stručnom) diskursu, a nastale su preuveličavanjem i iskrivljenim (tabloidnim i senzacionalističkim) izveštavanjem u medijima o njemu?⁴ Da li je tome prethodila, kako što bi bilo uobičajeno u nekom uređenom pravnom poretku, opsežna analiza postojećih mehanizama koji se koriste za suzbijanje ove vrste nasilja i njihovog uspeha? Ko je i kada zaključio da je tekući kriminalnopolitički pristup nasilju u porodici kapitulirao, pa je bio neophodan jedan ovakav zakon? Da li je ovaj zakon izgrađen na klasičnim misaonim kalupima i predrasudama (muškarac je jak i uvek je nasilnik dok je žena slaba pa je uvek žrtva) koje su oko ove vrste nasilja izgradili ekstremni pravci pokreta za prava žena?⁵ Rečju, rad će se zadržati na postavljanju pitanja kriminalnopolitičke opravdanosti ovakvog specijalnog zakonodavnog pristupa nasilju u porodici.

- 1 Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, *Službeni glasnik RS*, broj 94/2016.
- 2 Zakonodavac se po svemu sudeći nije potrudio ni da najosnovnije konsultuje zaključke savremenih nauka o ljudskoj psihi koje u nasilju vide samo jedan vid, nabolesniji i najdekstruktivniji, ali i dalje vid agresije koja je urođeno ponašanje i koja je tesno vezana sa ljubavlju: „Ljubav i mržnja su dva vida jedne iste libidonoze energije sa kojom dolazimo na svet, a čiji se paralelni tokovi razvijaju u nama od detinjstva.“: Vladeta Jerotić /2000/: *Čovek i njegov identitet*, Beograd, str. 22–40.
- 3 Zakonodavcu po svemu sudeći nije poznat rad Robera Mišamblena koji u svom kapitalnom delu ubedljivo i argumentovano dokazuje da u zapadnoevropskoj kulturi postoji stalan 700-godisnji pad obima pojave nasilja: Rober Mišamblen /2015/: *Istorija nasilja od kraja srednjeg veka do danas*, Novi Sad, str. 57–60. I pored značajnih razlika u kulturama svakako se ovi zaključci odnose barem na srednju Evropu jer su činoci koji su doveli do pada isti na onim delovima evropskog kontinenta koji su ušli ili će ući u EU. U Evropi jedino „Rusiju i zemlje nekadašnjeg sovjetskog bloka“ Mišamblen izričito isključuje iz ovog toka: *ibid*, str. 36. Verovatno misli na Belorusiju, Ukrajinu ili Moldaviju.
- 4 Jedno od istraživanja izveštavanja o nasilju u porodici u srpskoj štampi koje dokazuje da je ovo pitanje sasvim umesno uradila je agencija Kontakt u 2015. godini. Prema ovom istraživanju za tri meseca 2015. godine objavljeno je 460 tekstova o nasilju u porodici u srpskim štampanim medijima. 47% tekstova su bili tabloidnog tipa, u 56% tekstova objavljena je fotografija žrtve, u 40% tekstova novinar nagađa o motivima nasilja, a samo 33% tekstova imalo je u sadržaju izjavu konsultovanog stručnjaka: Kontakt, *Analiza izveštavanja dnevne štampe o nasilju u porodici (februar, mart i april 2015.)*, 20. maj 2015. godine, <http://kontakta.rs/analiza-izvestavanja-dnevne-stampe-o-nasilju-u-porodici-februar-mart-april-2015/>, posećeno: 21. marta 2017. godine.
- 5 U našoj nauci su, nažalost, neuobičajeni trezveni pogledi na nasilje u porodici koji pokušavaju da uravnoteženo prikažu odnos aktivnog i pasivnog subjekta kod ove pojave: jedan od retkih: Đ. Ignjatović /2008/: *Kriminologija*, Beograd, str. 148–149.

U okviru ovog zadatka rad će se naročito osvrnuti na pitanja koga i od čega štiti Zakon. Analizirajući kategorije „mogućeg učinioca“ nasilja u porodici i „neposredne opasnosti“ od istog rad će pokazati da su one samo jedna vrsta neprirodnog krivljenja postojećih krivičnopравниh kategorija „učinioca“ i „krivičnog dela“. Koristeći ove izvitoperene ili, kako će rad pokazati, kvazikrivičnopravne kategorije Zakon nužno upućuje na jedno značajnije pitanje. Naime, u prisustvu promenjenih prilika u savremenim društvima se razvilo kretanje čiji zagovornici veruju da je odustajanje od zaštitne funkcije krivičnog prava i njegov preobražaj u pravo čiji bi cilj bio sprečavanje opasnosti putem ostvarivanja bezbednosti rešenje za problem narastajućeg kriminaliteta. Posledica ovog kretanja jeste preneglašavanje uloge pojma opasnosti kao okidača za dejstvo krivičnog prava, uz istovremeno potiranje uloge krivičnog dela.⁶ Stoga će se kao još konačni cilj rada postaviti jedna vrsta provere da li ovo novo zakonodavstvo, osim što je specijalno, istovremeno predstavlja opredmećenje tog novog kretanja u savremenom krivičnom pravu, njegovog postepenog preobražaja u jedno *bezbednosno pravo*?

Budući da je glavni cilj rada analiza kriminalnopolitičke opravdanosti Zakona, objašnjenje njegovog Predloga je jedno od važnijih sredstava za tumačenje njegove svrhe i cilja. Rečju, ono može poslužiti za davanje one vrste tumačenja koju nauka naziva istorijsko tumačenje. Dakle, krenuće se od genealogije Zakona.

2. KRATKA GENEALOGIJA ZAKONA

Zakon nije došao odjednom ili slučajno. On je kruna jednog vremenski dužeg pravopolitičkog preduzeća, u kojem je manje učestvovala država, a više domaće i strane NVO. O njemu se najbolje saznaje iz jednog opsežnog i obaveštenjima bogatog akta pod nazivom: „Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima“ (u daljem tekstu: Strategija)⁷ koji je Zakonu prethodio. Zakon je, kako će se videti, jedna od posledica donošenja ovog akta. Inače, donela ga je Vlada RS 2011. godine na osnovu ovlašćenja iz člana 45. Zakona o Vladi.⁸ Prema njemu vlada može da utvrdi stanje u nekoj oblasti i utvrdi mere koje treba preduzeti za njen razvoj. To jasno govori da ovo nije pravni nego politički akt. Projekat u okviru kojeg je akt nastao organizovan je kao zajedničko preduzeće Uprave za rodnu ravnopravnost u okviru Ministarstva rada i socijalne politike i UNDP-a uz finansijsku pomoć kraljevine Norveške. Međutim, sam tekst Strategije izradili/e su „predstavnici/e, eksperti/kinje organizacija civilnog društva, mreža organizacija i institucija koje se bave zaštitom žrtava seksualnog i rodno zasnovanog nasilja“.⁹ Iz ovog akta saznajemo da je Strategiji prethodio jedan drugi akt skoro istog naziva, „Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i una-

6 Više o tome: Z. Stojanović /2013/: *Krivično pravo – opšti deo*, str. 75, 77.

7 Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, *Službeni glasnik RS*, broj. 27/2011.

8 Zakon o Vladi, *Službeni Glasnik RS*, br. 55/2005, 71/2005-ispr., 101/2017, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – odluka US, 72/2012, 7/2014 – odluka US, 44/2014.

9 Strategija I, str. VII.

pređivanje rodne ravnopravnosti¹⁰ koju je Vlada RS usvojila 2009. godine opet na predlog Uprave za rodnu ravnopravnost. Međutim, ovde nije početak. Ovom aktu je prethodila jedna konferencija održana 2007. godine u Beogradu, a naziv joj je bio: „Nacionalna konferencija o borbi protiv nasilja nad ženama“.¹¹ Ovaj događaj se odigrao u okviru kampanje Saveta Evrope „16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja“. Prema Uvodu akta, polazna osnova za „koncipiranje projekta“ pod nazivom „Borba protiv seksualno i rodno zasnovanog nasilja“ iz 2009. godine (a koji su organizovali Uprava, UNPD uz finansijsku podršku Kraljevine Norveške) su bili zaključci sa konferencije održane u Beogradu 2007. godine i Nacionalna strategija iz 2009. godine.¹² Jedan od rezultata rada na projektu jeste i izrada Strategije iz 2011. godine koja je doneta: „...demokratskim konsenzusom svih relevantnih državnih i društvenih aktera...“¹³ U VI delu Strategije, u II Strateškoj oblasti pod nazivom „Normativni okvir“ predviđa se kao prvi cilj „konsolidovanje i ujednačavanje relevantnih rešenja sadržanih u odgovarajućim zakonima, u prvom redu u Krivičnom zakoniku i Porodičnom zakonu“. Kao drugi cilj predviđena je: „izmena i uvođenje novih rešenja kojima se omogućava delotvorno postupanje i saradnja nadležnih organa i službi i obezbeđuje delotvorna zaštita žrtava nasilja.“

Istraživanja koja su prethodila ovim aktima i izvođenju zaključaka da je ovaj Zakon neophodan su blago rečeno nedovoljna za tako nešto, kako obimom i zahvatom tako i metodologijom. Tako Strategija u svom 5. delu koji nosi naziv *Analiza stanja* pominje samo 4 istraživanja: prvo, Viktimološkog društva Srbije iz 2001. godine, na uzorku od 700 žena iz cele Srbije od kojih je 39% procenata odbilo da učestvuje; drugo, Autonomnog ženskog centra iz 2003. godine, na uzorku od 1456 žena samo u Beogradu od kojih je 40% odbilo da učestvuje; treće, Viktimološkog društva Srbije iz 2009. godine, na uzorku od 516 žena u AP Vojvodini od kojih je 43% odbilo da učestvuje; četvrto, Romskog ženskog centra iz 2010. godine, na uzorku od 169 žena iz romske populacije od kojih je 11% odbilo da učestvuje.¹⁴ U periodu od 15 godina (12 od kada je delo uvedeno u krivično zakonodavstvo Srbije) samo 4 istraživanja, na ovako siromašnom uzorku, sa krajnje upitnom metodološkom osnovom¹⁵ jer su ispitanici isključivo žene, a u jednom isključivo romske

10 Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti žena, *Službeni glasnik RS*, br. 15/2009.

11 Više o ovom događaju može se pročitati u aktu: „Zaključci sa Nacionalne konferencije o borbi protiv nasilja nad ženama“: https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/zakljuci%20sa%20nacionalne%20konferencije%20o%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20enama.pdf, posećeno 26.2.2017. godine.

12 Strategija I, str. 1–2.

13 Strategija I, str. 2.

14 Detaljno o istraživanjima u 5. delu akta: Strategija I, str. 11–18.

15 O metodološkim nedostacima klasičnih istraživanja o nasilju u porodici više kod: M. J. Strube /1988/: The Decision to Leave an Abusive Relationship: Empirical Evidence and Theoretical Issues, *Psychological Bulletin*, № 2, pp. 236–250; T. B. Herbert, R. C. Herbert & J. H. Ellard /1991/: Coping With an Abusive Relationship: I. How and Why Do Women Stay?, *Journal of Marriage and Family*, № 2, p. 313; R. E. Dobash & R. P. Dobash /2004/: Woman's Violence to Man in Intimate Relationship: Working on a Puzzle, *British Journal of Criminology*, № 3, pp. 329–331.

žene, je blago rečeno nedovoljno za bilo kakav iole osnovan zaključak o stanju ove sociopatološke pojave u ravni cele Srbije. Tim pre nije dovoljno za ovako radikalne zahvate u pravni poredak.

Ovom kratkom genealogijom može se izvući zaključak o poreklu ovakvog zakona u srpskom pravnom poretku. Zakon je oživotvorenje drugog cilja pomenutog u Strategiji („uvođenje novih rešenja... ..kojima se... ..obezbeđuje delotvorna zaštita žrtava nasilja“). On je još jedan od rezultata rada NVO koje su, kako su pažljivi posmatrači već primetili, preuzele ključnu reč u zakonodavnom postupku u RS.¹⁶ U pitanju su, sasvim jasno, NVO koje se bore za ljudska prava žena odnosno NVO feminističkog vrednosnog ustrojstva.¹⁷

3. UZROK PROBLEMA U KRIMINALNOPOLITIČKOJ POSTAVCI ZAKONA

Po svemu sudeći to je razlog zbog kojeg je Zakon prožet klasičnim i u ozbiljnim naukama prevaziđenim ekstremnim feminističkim obrascima¹⁸ koje odlikuje jednostran i površan pristup poimanju nasilja u porodici. Prema prvom ovakvom obrascu feminističkog pokreta ili onih koji se nesvesno (što je u Srbiji čest slučaj, nažalost i u nauci) ili svesno poistovećuju sa ovim stavovima, nasilje u porodici je problem ljudskih prava.¹⁹ Druga ključna odlika pristupa feminističkog pokreta ovom problemu jeste da je on pre svega sadržan od muškog nasilja nad ženama. Sledbenici ovog stava stoje na stanovištu da su muškarci u pravilu nasilnici, a ne žene, odnosno problem nasilja u porodici se uglavnom iscrpljuje kao problem nasilja muškaraca nad ženama. Muškarci, prema ovim stavovima, pokušavaju da nadziru i uređuju živote svojih „partnerki“. Prema istima, žene ne pokušavaju tako nešto sa životima svojih „partnera“.²⁰ Treći nadmoćni obrazac na kome feministički pokret istrajava kada je nasilje u porodici u pitanju je navodna veza ove vrste nasilja sa polnim nasiljem. Za feministički pokret je veza nasilja u porodici sa seksualnošću neraskidiva. U pitanju su pojave povezane jednom istom idejom, idejom muške nadmoći nad ženama. Za okončanje silovanja neophodno je, kažu sledbenici pokreta, da se okonča „patrijarhat nad ženama“ jer je on uzrok seksualne delinkvencije.²¹

16 „Te tuđe nevladine organizacije stalno nameću svoju prvu reč u javnom mnjenju i kulturi.“: M. Ekmečić /2011/: Živimo u doba rata objavljenog istorijskoj nauci, *Reč Milorada Ekmečića, dobitnika nagrade „Pečat vremena“ za istoriografiju, prilikom uručenja priznanja*, <http://www.pecat.co.rs/2011/05/milorad-ekmecic-zivimo-u-doba-rata-objavljenog-istorijskoj-nauci/>, posećeno: 27.2.1017.

17 Iz Strategije saznajemo ko je u pitanju: Mreža Žene protiv nasilja, Labris, Incest trauma centar, Centar za promociju zdravlja žena, Oaza sigurnosti, Udruženje romkinja Osvit i druge:

18 Dutton i Nicholls je nazivaju „radikalna feministička paradigma“: D. G. Dutton & T. L. Nicholls /2005/: *The Gender Paradigm In Domestic Violence: Research and Theory, Aggression and Violent Behaviour*, № 6, p. 683.

19 R. E. Dobash & R. P. Dobash, *op.cit.*, p. 325.

20 *Ibid.*, pp. 326–328.

21 S. Schechter /1982/: *Woman and Male Violence: The Vision and Struggles of the Battered Women's Movement*, Cambridge, p. 37.

Navedeni stavovi dovedeni su u pitanje već u nauci zemlje njihovog nastanka (SAD). Oni su ocenjeni kao uopštavanja koja stvaraju uprošćenu sliku nasilja u porodici i koja jesu dokaz „aljkavih istraživanja i lošeg postavljanja hipoteza“.²² Pionirska preispitivanja ovih zabluda pripisuju se Straus-u, Gelles-u i Steinmetz-u koji su 80-tih godina prošlog veka promenom istraživačkog metoda²³ prvi shvatili da problem nasilja u porodici nije problem odnosa muškaraca i žena, već problem odnosa svih u porodici.²⁴ Ne samo ovo već i druga slična istraživanja pokazuju određenu ravnotežu između polova kao učesnika u nasilju u porodici, naročito u mlađim starijima grupama.²⁵ Drugim rečima, problem nasilja u porodici jeste problem porodičnih, a ne „partnerskih“ odnosa.

Ozbiljan naučni pristup pisanju ovakvog Zakona ne bi smeo da prenebregne stavove koji su davno kritički preispitali ove zablude i vodili njihovom ublažavanju ili čak promeni. Takav pristup bi zahtevao jedno veliko, sveobuhvatno nacionalno istraživanje u vezi sa stanjem nasilja u porodici kao socijalnopatološkog fenomena koje ne bi bilo opterećeno bilo kakvim predrasudama i ideološkom dogmom, a najmanje onom feminističkog pokreta. Nažalost to u ovom slučaju nije urađeno o čemu svedoči kako Zakon tako i obrazloženje koje ga prati. Malobrojna, oskudna i metodološki nedostatna istraživanja koja se u Strategiji navode, a čije su hipoteze inficirane feminističkom dogmatolatrijom ne mogu biti razlozi za donošenje Zakona, već samo izgovori. Uzor za Zakon koji se, barem prema imenu, bavi sprečavanjem nasilja u porodici jesu politički akti koji su posvećeni nasilju nad ženama, kako se vidi iz prethodne razrade. Usled ovoga i nije teško postaviti pretpostavku da Zakon štiti feminističkom ideologijom obojenu predstavu odnosa između muškaraca i žena (*partnera* kako kažu feministkinje), gde porodica nije objekt zaštite Zakona već samo fizičko mesto gde se partneri susreću i to ne jedino mesto. Moguće je da se sretnu i u vanbračnoj zajednici ili tzv. partnerskom odnosu u užem smislu. Ova ideološka slika ne odgovara vrednosnom poretku celine našeg zakonodavstva koje nasilje u porodici prvenstveno smešta tamo gde mu je i mesto – u porodično pravo, a zatim u krivično pravo sa krivičnim delom „Nasilje u porodici“ koje je u KZ smešteno u grupu krivičnih dela protiv braka i porodice. To znači da je prvenstveni zaštitni objekat nasilja u porodici sama porodica, a ne žena u braku, vanbračnom ili partnerskom (u užem smislu) odnosu, što je pretpostavka od koje ovaj rad polazi u analizi Zakona.

Da bi se ova pretpostavka proverila mora se istražiti osnovna postavka Zakona. Potrebno je označiti objekte koje štiti Zakon i pojavu od koje ih štiti?

22 N. J. Sokoloff & I. Dupont /2005/: Domestic Violence at the Intersection of Race, Class and Gender: Challenges and Contributions to Understanding Violence Against Marginalised Women in Diverse Communities, *Violence Against Women*, № 1, p. 41.

23 *Ibid.*, p. 41–42.

24 M. D. Pagelow /1984/: *Family Violence*, New York, pp. 31–32.

25 D. G. Dutton & T. L. Nicholls, *op. cit.*, p. 681.

4. KOGA I OD ČEGA ŠTITI ZAKON?

4.1. Koga štiti Zakon?

Središnja osa ovog Zakona je žrtva nasilja u porodici. Zakon u prva tri poglavlja najčešće koristi sintagmu *žrtva nasilja u porodici* u množini, *žrtva nasilja* ili jednostavno *žrtva*. Od IV poglavlja do kraja koristi se uglavnom sintagma *žrtve nasilja u porodici i žrtve krivičnih dela određenih ovim Zakonom*. Ne samo nazivi subjekata koji su uživaoci prava iz Zakona već više njegove odredbe ukazuje na to da se akt svojom sadržinom smešta u oblast prava o ljudskim pravima. Već iz odredbi o predmeta i cilju Zakona²⁶ je to jasno jer se on bavi odnosno uređuje, pored sprečavanja nasilja u porodici, i „pružanje zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici“. Iz člana 4. Zakona sledi da ove žrtve nisu jedini korisnici blagodejanija Zakona. To su i žrtve svih onih krivičnih dela popisanih u njemu, a u toku postupka za koje se, po slobodnoj oceni pisaca Zakona, takođe dešava nasilje u porodici. U pitanju je 11 krivičnih dela protiv polnih sloboda, 5 protiv braka i porodice itd.²⁷ U svakom slučaju očigledna je opčinjenost pisaca Zakona seksualnom delinkvencijom. Prema njihovim obrascima, kod krivičnih dela protiv polnih sloboda nasilje u porodici je skoro pa obavezna prateća kriminogena pojava. Po svemu sudeći postavka od koje su pisci Zakona pošli da bi stigli do zaključka da se slučaju čak 11 od 12 dela protiv polnih sloboda koje propisuje KZ može desiti nasilje u porodici jeste jedan od sadržaja dogmatike sa kojima operiše feministički pokret, a koje su već navedene u prethodnom delu rada.

Ne samo iz prethodno navedenih odredbi Zakona, već i iz odredbe člana 3. stava 3. koja daje odredbu nasilja u porodici u kojoj se odmah daje i određenje *lica* koje je žrtva, se sasvim jasno vidi kako je pomenuta dogmatika oslikala njegova rešenja. Ta odredba, za razliku od odredaba stava 28. člana 112. KZ ili stava 3. člana 197. PZ²⁸ koje govore o članovima porodice kao objektima koji uživaju zaštitu govori o „licima sa kojim se učinilac nalazi u odnosu“, pa navodi sve oblike onog što feministi nazivaju partnerski odnos (bračni, vanbračni i partnerski u užem smislu) a zatim određuje da zaštitu uživaju i lica iz *bivših* ovakvih odnosa. Izraz *deca* ovaj Zakon uopšte ne poznaje. Deca su ovde izjednačena sa svim ostalim „srodnicima u pravoj liniji“ (dete je izjednačeno sa čukundedom ili čukunbabom!). Odredba KZ koja uređuje ko je član porodice, ne poznaje nikakav pojam *partnerski odnos*, a još manje pruža zaštitu nekom *bivšem* partnerskom odnosu. Nadalje, KZ izričito pominje *decu* kao članove porodice. Po svemu sudeći pisci ovog Zakona nisu porodicu uopšte imali u vidu, kada decu ni ne navode posebno u njemu, ali opet istrajavaju

26 Zakon, Članovi 1. i 2.

27 Zanimljivo je da se na ovom popisu nalazi i samo nasilje u porodici iz člana 194. KZ. Ispada da se nasilje u porodici dešava i u toku vođenja krivičnog postupka za nasilje u porodici što je apsurdno.

28 Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014; Porodični zakon, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon, i 6/2015.

na *licima* koja se nalaze u *partnerskom odnosu* koje KZ ne poznaje.²⁹ Ovakav način određenja objekta koji uživa zaštitu Zakona po svemu sudeći služi da naglasi da su ljudska prava pojedinca ono što se štiti, a ne porodica, o čemu dodatno govori i pojam *partnerskog odnosa* (u užem smislu) koji, po svemu sudeći, treba da u okvir zaštite ovog Zakona, pored obične površne veze dvoje ljudi, uvede i istopolnu odnosno homoseksualnu zajednicu dva lica.³⁰ Ako bi zaštitu uživala porodica ili njeni članovi, a u Srbiji porodicu ne mogu da zasnuju istopolni parovi, homoseksualci ne bi uživali zaštitu Zakona. Ovako, kada je objekt zaštite ljudsko pravo *lica*, onda je to moguće. Od ovog argumenta teško da treba bolji da obrazloži zaključak da je ovim Zakonom porodica, ne samo zanemarena, već u potpuno skrajnuta. Dakle, Zakon je zamišljen da štiti u prvom redu žene kao žrtve nasilja u onome što feministički pokret naziva *partnerski odnos* (brak, vanbračna zajednica, partnerski odnos u užem smislu odnosno obična veza), a zatim i sve druge učesnike takvog odnosa i kada nisu žene, pa tek onda zatim ostala lica u porodici.

Zanimljivo je da Zakon koristi izraz *žrtva*, za svako lice koje je ugroženo nasiljem u porodici, ali izvor tog ugrožavanja se naziva *mogući učinilac* nasilja u porodici. Iz pojma *mogućeg* učinioca logično sledi da njegov učinilac može da učini nasilje u porodici, a i ne mora. Kako je moguće da neko bude žrtva iako se delo koje ga viktimizuje nije još ni desilo? Ovu zagonetku zakonodavac ne objašnjava niti nudi objašnjenje za nju. Svakako bi bilo logično onda i za žrtvu koristiti izraz *moguća* žrtva nasilja u porodici. U suprotnom se dolazi do apsurdnog zaključka da će učinilac možda učiniti delo, a možda i neće, ali je žrtva u oba slučaja viktimizovana.

4.2. *Od čega štiti Zakon?*

Koje god mere bile u pitanju, one služe da se spreči pojava koju Zakon naziva *neposredna opasnost od nasilja u porodici*, a čija je definicija data u stavu 2. člana 3. Neposredna opasnost od nasilja u porodici postoji kada se iz ponašanja „...mogućeg učinioca i drugih okolnosti proizilazi da je on spreman da u vremenu koje neposredno predstoji po prvi put učini nasilje u porodici ili ponovi nasilje u porodici“.³¹

Vidi se da je ona data kao neka vrsta stanja neposredno pred izvršenje akta nasilja bez obzira da li se ono dešava prvi put ili ne. Drugim rečima ono što se sprečava Zakonom nije se još desilo. O tome sasvim jasno govori naziv koji Zakon koristi za subjekta nasilja u oba slučaja (i kada se tek sprema da učini nasilje i kada ga je već učinio): *mogući učinilac*. Da li je ovo novina za pravni poredak?

29 PZ daje definiciju tog odnosa („lica koja su bila ili su još u emotivnoj ili seksualnoj vezi“) ali bez korišćenja pojma *partnerski* za njega u tački 5. stava 3. člana 197.

30 Pitanje je samo ko je u ovakvoj zajednici muškarac, odnosno onaj ko je po feminističkoj ideološkoj dogmi nasilja u porodici obavezno nasilnik? Ovo pitanje je još više izraženo u ženskim istopolnim zajednicama. Ko je tu muškarac-nasilnik kada ga uopšte nema?

31 Zakon, član 3. stav 2.

4.2.1. Da li Zakon uvodi novu pravnu kategoriju: buduće krivično delo?

U prilog potvrdnog odgovora na ovo pitanje delimično svedoči Obrazloženje koje kaže da je osnovni cilj Zakona da se „premosti pravni vakum koji postoji od prijave nasilja“ ili opasnosti od nasilja do otpočinjanja sudskog postupka jer je navodno „žrtva u njemu naročito izložena riziku“ od ponovljenog ili uvećanog nasilja. S jedne strane to je u slučaju kada je izvršeno nasilje odnosno postoji krivično delo, ali nema osnova za pritvor, a s druge strane postoji „...pravna praznina i kada se nasilje nije dogodilo, ali postoji neposredna opasnost da se dogodi; ovde nije izvršeno krivično delo pa razume se nema ni elemenata za određivanje pritvora potencijalnom učiniocu nasilja.“³²

Prema Obrazloženju jedan od ciljeva Zakona je „...da u naš pravni sistem unese standard prema kome učinilac nasilja ne sme da ostane kod kuće, ne samo kada je nasilje (a time i krivično delo) već učinjeno, već i kada postoji neposredna opasnost od nastanka bilo kog oblika nasilja (krivičnog dela).“³³

Čak i kada je u pitanju neko ko je izvršio nasilje u porodici, a definicija neposredne opasnosti iz poslednje rečenice stava 2. člana 3. to jasno naznačava, i takav učinilac se naziva *mogući učinilac*. Zakon se naglašeno ne bavi sa onima koji su već učinili nasilje u porodici kao krivično delo, već samo onima koji će *tek* učiniti akt nasilja. O tome neposredno govori Obrazloženje Zakona koje kaže da su hitne mere koje predviđa ovaj Zakon uvek *preventivne* čak i kada je *nasilje već usledilo*.³⁴

Pri svemu tome je pitanje da li je ovde uopšte u pitanju nasilje u porodici u smislu člana 194. KZ. Na ovaj zaključak navodi nas stav 3. člana 3. koji daje definiciju nasilja u porodici koja nema nikakve veze sa definicijom istoimenog krivičnog dela u KZ. Letimičan pogled na nju govori da ona i nije definicija u smislu krivičnog prava, sa određenim elementima bića krivičnog dela, i što je najvažnije određenom radnjom:

„Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste akt fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja učinioca prema licu sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hranitelj ili prema drugom licu sa kojim živi ili je živeo u zajedničkom domaćinstvu.“³⁵

Vidi se da je u pitanju neka vrsta nabiranja kriminoloških vrsta nasilja u porodici koje je dato na način koji je svojstven ideološkim dogmama feminističkog pokreta (seksualno nasilje je odvojeno od psihičkog i fizičkog) i uz pomoć tautologije.³⁶

32 Obrazloženje, str. 14.

33 *Ibid.*, str. 14.

34 *Ibid.*, str. 15.

35 Zakon, član 3., stav 3.

36 To se vidi iz prve rečenice koja „nasilje u porodici“ objašnjava kao „akt nasilja“.

Izgleda kao da je Zakon zaista hteo da da sopstvenu i izvornu definiciju nasilja u porodici. To bi bilo logično i na liniji cilja Zakona koji, kako je gore objašnjeno, propisuje poseban postupak sprečavanja nasilja u porodici i posebne mere za isto. Obrazloženje Zakona jasno kaže da su ove posebne mere i poseban postupak u kojem se izriču zamišljene tako da stupe u dejstvo pre nego što stupi u dejstvo krivični postupak, odnosno „...odgovornost nasilnika pomera se *unazad* pre nastupanja dejstva krivičnog postupka ili postupka zaštite predviđenog porodičnim zakonom.“³⁷

Logično bi bilo da poseban postupak koji prethodi krivičnom postupku u kojem se izriču posebne mere te mere imaju svoj poseban osnov, a to znači posebnu definiciju akta nasilja u porodici koje jeste nasilje u porodici ali nije krivično delo nasilja u porodici iz člana 194. KZ. Jer ako bi akt nasilja koji pokreće ovaj Zakon u dejstvo bilo nasilje u porodici u smislu KZ onda nema nikakve potrebe za ovim Zakonom. On je suvišan. Izvršeno krivično delo vodi krivičnom postupku u kome se ionako izriču mere iz Glave VIII ZKP³⁸ koje služe nesmetanom vođenju krivičnog postupka, a gde su, između ostaloga, zabrana prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem ili određenim mestima i pritvor. Ove mere ZKP u potpunosti konzumiraju posebne mere iz Zakona.³⁹ Na liniji ovog tumačenja jeste sam tekst Zakona koji na desetinama mesta koristi sintagmu „žrtve nasilja u porodici i žrtve krivičnih dela određenih ovim zakonom“ kao da ih razdvaja.

Međutim, prema slovu Obrazloženja Zakona stvari ne stoje tako. Štaviše, Obrazloženje istrajava na tome da je nasilje u porodici koje pokreće u dejstvo ovaj Zakon upravo krivično delo nasilja u porodici iz člana 194. KZ: „Jedan od ciljeva zakona o sprečavanju nasilja u porodici je da u naš pravni sistem unese standard prema kome učinilac nasilja ne sme da ostane kod kuće, ne samo kada je nasilje (time i krivično delo) već učinjeno, već i kada postoji neposredna opasnost od nastanka bilo kog oblika nasilja (krivičnog dela).“⁴⁰

I površnog čitaoca ovo stanje bi moralo da zabrine. Zdravo logičko tumačenje nalaže da se ovaj Zakon primenjuje na nasilje u porodici u smislu u kojem je ono dato u odredbi člana 3. stava 3. Zakona, koja inače naglašava da je u pitanju definicija „Nasilja u porodici, u smislu ovog zakona...“. Jedino bi tako možda i bilo moguće da se kriminalnopolitički odbrani svrha ovog Zakona.⁴¹ Međutim, istrajavanje Obrazloženja na tome da je u slučaju izvršenja nasilja istovremeno izvršeno krivično delo dovodi svakog tumača do zaključka da ovaj Zakon štiti od neposredne opa-

37 Obrazloženje, str. 15.

38 Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

39 Čak i slučaj u kojem ima izvršenog krivičnog dela nasilja u porodici ali nema osnova za pritvor, o kojem govori Obrazloženje Zakona, je besmislen. I u tom slučaju može se izreći jedna od navedenih mera iz ZKP koje, kako je rečeno, konzumiraju posebne mere.

40 Obrazloženje, str. 14.

41 Iako bi i tada moralo da se odgovori na više otvorenih pitanja. Npr. šta će tri definicije nasilja u porodici u srpskom pravu?

snosti da će mogući učinilac u budućnosti učiniti neko krivično delo sa elementom nasilja, najčešće nasilje u porodici.⁴² Ovakva novina svakako otvara brojna pitanja od kojih je najvažnije da li na ovako poseban način određeno buduće krivično delo ima i svog budućeg učinioca?

4.2.2. *Da li Zakon predviđa novu pravnu kategoriju: budući učinilac krivičnog dela?*

Teško je dati drugi do potvrđan odgovor na ovo pitanje ako se pažljivo pregleda Zakon, a naročito njegovo Obrazloženje i zatim dovedu u vezu tri ključne rečenice u njima na koje je ovaj rad već ukazao. Na prvom mestu tu je odredba člana 3. stava 2. Zakona koja daje definiciju neposredne opasnosti od nasilja gde govori o *mogućem učiniocu* nasilja i to kako kada se tek sprema da prvi put učini nasilje tako i kada ga ponavlja. Na drugom mestu tu je Obrazloženje Zakona koje istrajava na poistovećivanju akta nasilja sa krivičnim delom. Na trećem mestu Obrazloženje govori o pomeranju odgovornosti nasilnika *unazad* u vremenu, pre stupanja u dejstvo krivičnog postupka. Ovde treba dodati i rečenicu iz Obrazloženja koja još nije navedena u radu, a koja govori o tome da: „Hitne mere jesu jedan od instituta kojim se *sprečava* ponavljanje nasilja ili *mogućnost da do njega dođe prvi put*.“⁴³

Teško je izvući bilo koji drugi zaključak osim da su se pisci ovog Zakona upustili u pokušaj da otključaju u pravnoj nauci pre 100 godina zardale brave.⁴⁴ Zakon stavlja u nadležnost državnim organima određenim u članu 6. Zakona predviđanje ne samo budućeg krivičnog dela sa elementom nasilja već i predviđanje koje lice će biti budući učinilac tog budućeg dela. Ovo liči na davno napuštene stavove prvo pozitivističkog, a zatim sociološkog učenja u krivičnopravnoj nauci, koje su polazile od *opasnog stanja* učinioca kao osnova za reakciju društva na kriminalitet, a ne od krivičnog dela istog lica. Oba učenja u svojim izvornim oblicima su danas napuštene zato što krivičnopravnu reakciju društva osnivaju na pojmu *opasnosti* ličnosti za čije utvrđivanje nauka ni danas nije pronašla pouzdana merila i za čiju primenu nije bila u stanju da pruži tačno određene pretpostavke. Korišćenje ovakvog pojma kao okidača za krivičnopravnu reakciju vodi izgradnji jednog čisto preventivnog krivičnog prava koje ugrožava pravnu sigurnost, prava i slobode čoveka i vodi arbitrarnosti i samovolji u pravosuđu.⁴⁵ Čak su i neke, u istoriji konačno ocenjene kao totalitarne i nedemokratske države (fašistička Italija), odustale⁴⁶ od namere da svoje krivično pravo preobrase na način da: 1) težište krivičnog prava sa krivičnog dela prebace na opasnost učinioca kao merilo za izricanje sankcija; i 2) da pored

42 Nije nemoguće da se neki akt nasilja pojavi u porodičnoj sredini pa da postoji i neko drugo krivično delo, a ne samo nasilje u porodici.

43 Obrazloženje, str. 15.

44 Fuko „zardalim bravama“ naziva pravce istraživanja koji naučnika neće nigde odvesti: M. Fuko /2005/: *Psihijatrijska moć: Predavanja na Kolež de Fransu 1973–1974*, Novi Sad, str. 457–458.

45 Potpuni pregled i kritika ovih učenja u krivičnopravnoj nauci kod: F. Bačić /1980/: *Krivično pravo – opći dio*, Zagreb, str. 63–68. Takođe i na stranama 60, 62, 152 i 236.

46 Komisija nikad nije okončala svoj rad. 1925. godine novi predlog je podnet skupštini na usvajanje: Carlo Calisse /2001/: *A History of Italian Law*, Washington, p. 489.

učinioca i države kao treću stranu u krivičnom postupku institucionalizuju žrtvu.⁴⁷ Međutim, koliko god bile inovativne i ovakve krivičnopravne konstrukcije su imale krivično delo kao osnovu za pokretanje žrnja krivičnog postupka odnosno krivično delo je bilo indikator opasnosti.⁴⁸

4.2.3. *Da li su kategorije budućeg učinioca i budućeg dela neodvojive?*

Lice kome je prvenstveno dat u nadležnost ovaj proročanski zadatak utvrđivanja buduće opasnosti u Zakonu se naziva „nadležni policijski službenik“ i preciznije je određen u članu 8. Zakona, a sam postupak predviđanja/proricanja budućeg krivičnog dela naziva se u članu 15. Zakona „procena rizika“. Zakon daje merila koja će rečeni službenik naročito uzeti u obzir kada vrši procenu rizika i ima ih čak 10: „...da li je mogući učinilac ranije ili neposredno pre procene rizika učinio nasilje u porodici i da li je spreman da ga ponovi, da li je pretio ubistvom ili samoubistvom, poseduje li oružje, da li je mentalno bolestan ili zloupotrebljava psihoaktivne supstance, da li postoji sukob oko starateljstva nad detetom ili oko načina održavanja ličnih odnosa deteta i roditelja koji je mogući učinilac, da li je mogućem učiniocu izrečena hitna mera ili određena mera zaštite od nasilja u porodici, da li žrtva doživljava strah i kako ona procenjuje rizik od nasilja.“⁴⁹

Osim rečenog policijskog službenika, procenu rizika vrši i osnovni javni tužilac, odnosno kako kaže član 17. Zakona, on *vrednuje* procenu rizika nadležnog policijskog službenika, kako bi, ako se saglašava sa njom, sudu predložio produženje hitne mere. Poslednji u nizu službenih lica kojima se nameće ova obaveza jeste sudija-pojedinac osnovnog suda. Prema članu 18. Zakona, on vrši svoju procenu rizika na osnovu procene policijskog službenika i tužioca.

Sasvim je jasna namera Zakona da, prvo policajcu, zatim osnovnom tužiocu i na kraju sudiji osnovnog suda nametne jednu krajnje sumnjivu obavezu koja ih dovodi u zaista nesvakidašnji položaj u pravosudnom poretku: predviđanje budućeg krivičnog dela, onog koje se još nije ni desilo, na osnovu ovih 10 merila od kojih je najveći deo vezan za ličnost budućeg učinioca krivičnog dela. Ona ostavljaju utisak kao da su pokazatelji (simptomi) bolesti. Ovo odstupanje od redovnog načina utvrđivanja postojanja krivičnog dela (utvrđivanjem da li postoje elementi bića krivičnog dela) je prirodna posledica korišćenja pojma opasnosti učinioca na način kako

47 Ovo su dva načela budućeg rada komisije koja je bila zadužena 1919. godine da napiše novi italijanski krivični zakonik. Izneo ih je Ferri u govoru na svečanosti povodom preuzimanja kraljevskog ukaza o obrazovanju komisije: E. Ferri /1920/: Nomination of a Commission for the Positivist Reform of the Italian Penal Code, *Journal of Criminal Law and Criminology*, № 1, p. 69, 75; Ferri je ova načela bolje objasnio u drugom tekstu od strane 185. pa na dalje: E. Ferri /1921/: Reform of Penal Law in Italy, *Journal of Criminal Law and Criminology*, № 2, pp. 178–198. U tekstu, između ostaloga, uzima kao pozitivan primer koji ukazuje na potrebu italijanske reforme predložene izmene u srpskom krivičnom pravu, p. 181.; Pozitivna kritika prednacrta prvog dela zakona kod: A. M. Kidd /1922/: Preliminary Project for an Italian Criminal Code, *California Law Review*, № 5, pp. 384–394.

48 E. Ferri, *op. cit.* II, pp. 192–193.

49 Zakon, član 15. stav 2.

to radi Zakon. Ako je opasnost ličnosti, a ne učinjeno delo, osnov za upliv krivičnog prava u sferu sloboda ljudi onda se ti ljudi zaista sankcionišu zbog toga kakvi jesu, a ne zbog toga šta rade. U tom slučaju ljude zaista treba kazniti pre nego što su učinili krivično delo (naravno uz postojanje merila koja bi to mogla da bezrezervno utvrde). Jer, njihova ličnost se pokazuje kao opasna i da ga oni ne izvrše. Rečju, kategorija budućeg krivičnog dela je neodvojiva od kategorije budućeg učinioca krivičnog dela zato što u slučaju nepostojanja elemenata bića krivičnog dela, jedino što ostaje kao merilo koje opravdava (bezuspešno) krivičnopravnu reakciju društva jeste ličnost, kako ga Zakon naziva, mogućeg učinioca.

4.2.4. Odakle vode poreklo uočene nepravilnosti i koje posledice to ostavlja na postupak?

Ovakve kvazinaučne postavke, one koje ne prave razliku između dela koje neko čini i njegove ličnosti, odavno su u nauci opisane kao osnov za krivično pravo jednog totalitarnog društva.⁵⁰ Kao što su pozitivistička učenja u nauci krivičnog prava zapala u problem prenošenja rezultata rada empirijskih nauka (medicine, psihijatrije, antropologije itd.) u krivično pravo, tako je i naš zakonodavac sada učinio istu grešku. Krivično pravo mora posebno da se čuva da ne postane žrtva scijentizma odnosno da se ne poistoveti sa empirijskim naukama putem preobražaja rezultata kriminologije u pravne norme.⁵¹ A to se ovde upravo i desilo. Zakon je „povampirio“ stari i davno napušteni pojam opasnosti⁵² ličnosti kao merilo za utvrđivanje da li će neko u budućnosti učiniti krivično delo i time vreme u nauci krivičnog prava vratio više od 100 godina unazad.

Ovaj proročanski zadatak je potpuno suprotan od onog na koji su u svim redovnim tokovima krivičnog postupka ovlašćeni policija, tužilaštvo i sudovi, a to je otkrivanje već učinjenog krivičnog dela i njegovog učinioca. Drugim rečima, oponašajući odnose između različitih učesnika u krivičnom postupku zakonodavac stvara jednu vrstu kvazikrivičnog postupka. Iako Zakon predviđa situaciju vođenja ovog posebnog postupka i izricanja ovih posebnih mera i prema licu koje je već učinilo nasilje i prema licu koje to nije učinilo (oboje naziva *mogući učinioci* krivičnog dela) ne treba mešati ovo prvo lice, koje je već učinilo nasilje, sa osumnjičenim, a još manje sa okrivljenim iz ZKP. Naime, prema članu 2. ZKP osumnjičeni je lice protiv koga postoje osnovi sumnje da je učinilo krivično delo i protiv njega se vodi istraga ili su preduzete radnje u predistražnom postupku, dok je okrivljeni onaj protiv koga je već podignuta optužnica. U oba slučaja radi se o licu za koje postoji sumnja, ne da su *mogući učinioci* krivičnih dela, na čemu Zakon istrajava, već *stvarni*.

Razlika je ogromna. Ceo krivični postupak se vodi oko prošlog događaja. Izgrađen je na ideji utvrđivanja krivičnog dela koje se već desilo i njegovog subjekta, a ne onog koje će se tek desiti. Krivični postupak okrenut je u prošlost, a ne budućnost.

50 Franjo Bačić, *op. cit.*, str. 236.

51 *Ibid.*, str. 60.

52 U budućem nastavku ovog rada biće analizirani svi slučajevi u kojima KZ koristi pojam opasnosti i upoređeni sa pojmom neposredne opasnosti koji koristi ovaj Zakon.

Sve drugo bilo bi naučna fantastika. Posebni postupak koji je predvideo ovaj Zakon okrenut je ka budućnosti, čak i kada se vodi protiv lica koje je već učinilac nasilja. On jednako nameće obavezu nadležnom policijskom službeniku, osnovnom javnom tužiocu i sudiji osnovnog suda da predviđaju budućnost i buduće nasilne akte *moću učinilaca*, kako zajedničkim imenom Zakon naziva i onog ko je već učinio nasilje i onog ko to nije uradio, a protiv kojih je moguće voditi ovaj kvazikrivični postupak. Pa ako se i problem javlja u manjem obimu kada je u pitanju lice koje je već učinilo nasilje⁵³ kod lica koje ga nikad nije učinilo u pitanju je čisto predviđanje budućeg kriminalnog ponašanja koje danas niko u nauci ne uzima za ozbiljno.

Obrazloženje Zakona je izvođenje ovog zaključka olakšalo sledećom rečenicom koja je već navedena ali u drugom okruženju: „...odgovornost nasilnika pomera se *unazad* pre nastupanja dejstva krivičnog postupka ili postupka zaštite predviđenog porodičnim zakonom.“⁵⁴

Naravno da nije moguće da se krivična odgovornost vremenski pomera unazad pre nego što krivični postupak stupi u dejstvo. U suprotnom ljudi bi bili odgovorni i pre nego što je postupak uopšte počeo. Tako nešto je nezamislivo. Jedini mogući zaključak je da ovde nije u pitanju krivična, već neka druga vrsta odgovornosti. Budući da je ovde u pitanju jedan poseban postupak, u kome se izriču posebne mere mogućim učiniocima krivičnih dela, tako je verovatno u pitanju i posebna odgovornost. Njoj se može dati i ime. Pošto ovaj Zakon daje ovlašćenje policiji, tužilaštvu i sudu da predviđa *buduće činjenje krivičnih dela* nasilja, od strane nekog *budućeg učinioca*, onda bi mirne duše ta odgovornost mogla da se nazove *buduća krivična odgovornost*.

5. DA LI JE ZAKON NORMATIVNO OPREDMEĆENJE POJAVE BEZBEDNOSNOG PRAVA?

Prethodnim razmatranjima je i glavno pitanje koje je postavljeno u Uvodu rada dobilo svoj odgovor a da nije posebno razmatrano. Ovaj Zakon zaista jeste opredmećenje zakonodavne pojave koja je u savremenoj nauci dobila svoj naziv kao *bezbednosno pravo*, a u staroj nauci *policijsko pravo*.⁵⁵ O tome najjasnije govore pravne kategorije⁵⁶ *neposredne opasnosti od izvršenja nasilja u porodici i mogućeg učinioca*

53 Problem i dalje postoji jer Zakon uopšte ne rešava pitanje kako se utvrđuje da je neko već učinio nasilje. Jedino legitimno bi bilo izvodom iz kaznene evidencije, ali u Zakonu nema ni pomena o njemu.

54 Obrazloženje, str. 15.

55 Todd koristi ovaj izraz da opiše Ferijeve neuspelu reformu italijanskog krivičnog prava: „Sa Lombrozijanskom postavkom, pravo koje služi protiv delinkvencije ne bi uspostavilo ništa drugo do društvenu predohranu sličnu onoj koja se uspostavlja protiv određenih zaraznih bolesti.“: A. J. Todd /1924/: On the Reform of the Italian Penal code, *Journal of Criminology and Criminal Law*, № 4, p. 527. Tekst je inače dobra kritika Ferijeveg obrasca za preobražaj italijanskog krivičnog prava.

56 U ovom radu se one ne nazivaju *krivičnopravnim* kategorijama jer one ne spadaju u krivično pravo (buduće krivično delo, budući učinilac) bez obzira što je zakonodavac pokušao da ih tu

krivičnog dela sa kojima Zakon operiše na način neprimeren savremenom krivičnom pravu. Obrazloženje Zakona još više ojačava ovaj zaključak istrajavajući na pomeranju *odgovornosti unazad*. U odnosu na šta se pomera odgovornost unazad? U odnosu na neku redovnu krivičnu odgovornost za neko redovno činjenje krivičnog dela. Ova tri krajnje nesvakidašnja pojma u Zakonu mogu da budu tri najviša bića jedne nerazdvojne celine bezbednosnog prava: 1) budući učinilac 2) budućeg krivičnog dela 3) odgovara, prirodno, dok krivično delo još nije ni izvršio već dok samo postoji opasnost da ga izvrši, a to znači u budućnosti. Taj poseban postupak koji vreme pomera unazad koji je rad već nazvao kvazikrivičnim postupkom jer oponaša odnose između učesnika u redovnom krivičnom postupku, a u kome se utvrđuje ova posebna (buduća) odgovornost za ovo posebno (buduće) delo posebnog (budućeg) izvršioca ne zaslužuje drugo ime nego *budući krivični postupak*.⁵⁷ Ovome treba dodati još jedan uobičajeni obrazac tog bezbednosnog odnosno policijskog prava, a to je snažno istaknuta uloga policije i tužilaštva⁵⁸ u ovom kvazikrivičnom postupku. Takođe nije nemoguće postaviti retoričko pitanje, nije li ovaj Zakon samo opredmećenje nekakvog prelaznog oblika prava između krivičnog i bezbednosnog, a to znači jednog *bezbednosnog krivičnog prava*. Na ovo upućuje naglašeno traženje analogija u materijalnom i pravu krivičnog postupka za pojmove, kategorije i veličine ovog Zakona. Ovaj Zakon ipak ne prekida vezu sa svojim izvorom, krivičnim pravom, iako se toliko udaljio od njega da se teško može tako nazvati.⁵⁹ Adresatima krivičnog prava u Srbiji ostaje samo da se nadaju da zakonodavac uskoro neće pravnoj nauci dati razlog da počne da koristi pojam *budućeg krivičnog prava*.

Sasvim je umereno razmisliti da li, ne samo zbog ovog Zakona već i svih drugih opredmećenja bezbednosnog prava, načelo zakonitosti treba da dobije jedan potpuno novi smisao.⁶⁰ Do sada je ono trebalo da građane zaštiti, između ostaloga, od retroaktivne primene krivičnog prava. Čini se da sada njega treba proširiti sa retroaktivne na buduću primenu kvazikrivičnog prava. Naime, ovaj Zakon predviđa slučajeve gde je neko ponašanje zaista predviđeno kao krivično delo, ali pravosuđe nema vremena da sačeka da ga građani izvrše, već unapred kreće da ih lišava prava i sloboda pošto se nalazi u blaženom neznanju da ima proverene mehanizme da sigurno utvrdi ko su njegovi budući izvršioci. Kao što je klasični smisao i svrha načela zakonitosti da zaštiti ljude od samovoljne, nepredvidljive, proizvoljne ili arbitrarne upotrebe ili bolje reći zloupotrebe krivičnog prava, i u ovom slučaju ta upotreba (istina to je upotreba kvazikrivičnog a ne krivičnog prava) je zbog jedne nepredvidive okolnosti koja tek treba da se nastupi, a to je buduće činjenje krivičnog dela, jednako samovoljna, nepredvidljiva, proizvoljna ili arbitrarne.

svrsta koristeći analogiju sa redovnim krivičnopravnim kategorijama (krivično delo, učinilac).

57 U suštini to je jedan kvazikrivični postupak, hitne mere su kvazisankcije, neposredna opasnost je kvazikrivično delo, a mogući učinilac je kvaziučinilac.

58 Z. Stojanović, *op. cit.*, str. 75.

59 „Logično, zakonik tako zasnovan [na prinudnim policijskim merama, merama bezbednosti ili merama posredne prevencije] ne može se zvati krivični zakonik.“: A. J. Todd, *op. cit.*, p. 529.

60 Ukoliko bi centralni objekt kaznenog prava bio učinilac, moralo bi se načelo legaliteta, određenost djela u zakonu, napustiti...“: S. Frank /1955/: *Teorija kaznenog prava*, Zagreb, str. 42.

6. ZAKLJUČAK

Kao zaključak ovog rada, suprotno uobičajenom neće se izvesti popis delimičnih zaključaka i njihovo sažeto objašnjenje već će se istaći još nekoliko argumenata u prilog naziva rada koji bi trebalo da bude neka vrsta nadzaključka teksta. Čini se da bi sledeći argument mogao da prikaže sav apsurd ovog nastojanja zakonodavca da adresate krivičnog prava ubedi da predviđanje budućeg kriminogenog ponašanja zaista moguće i delotvorno. Ako su ova merila zaista pouzdana u predviđanju budućeg nasilja u porodici zašto ih zakonodavac ne primeni na predviđanje svih drugih kriminogenih ponašanja odnosno zašto ih ne primeni na predviđanje svih drugih krivičnih dela? Ako su delotvorna za predviđanje nasilja u porodici nema razloga da ne budu kod svih drugih krivičnih dela. Ako su naročito skrojena samo za nasilje u porodici, zašto onda neka zakonodavac ne pronade nova merila za druga krivična dela? Ako je već mogao da ih pronade za slučaj nasilja u porodici nema razloga da ih ne pronade za sva druga krivična dela. Kada bi to bilo moguće, dobilo bi se jedno preventivno krivično pravo koje će sva krivična dela predviđati i sprečavati pre nego što se dese. Kako samo ovako dobra ideja nije ranije pala na pamet srpskom zakonodavcu?

Naravno da je opisano stanje nešto što, ne samo da nije moguće, nego je jedna opseno sa opasnim posledicama. Da su ovakva predviđanja budućeg kriminaliteta putem bioloških merila izdržala probu vremena onda bi valjda u nekoj državi sa razvijenijom naukom krivičnog prava neko tako nešto već predložio a zakonodavac usvojio. Ne samo da ona ne postoje u drugim zakonodavstvima (čak ni onih država čija nauka ih je izmislila, kao što je Italija) nego se slobodno može postaviti pitanje da li bi u Srbiji neko sociološko objašnjenje za nasilje u porodici bilo tačnije i ispravnije pre nego biološko, koje je očito nadahnulo zakonodavca u ovom slučaju? Nije li ovim Zakonom zakonodavac pokušao da skine odgovornost sa sebe za porast obima nasilja u porodici do kojeg je došlo usled njegove nesposobnosti da upravlja sociološkim tokovima na način koji ne podstiče nasilje? Možda su za porast obima nasilja u porodici (delimično ili pretežno) zaslužni i državna sankcija maničnog prikazivanja tzv. rijaliti šou programa na televizijskim kanalima sa nacionalnom pokrivenošću u kojima se najneposrednije podstiču akti nasilja u odnosima među ljudima koji žive u istom domaćinstvu ili policijska zaštita svečanim šetnjama homoseksualaca na gradskim ulicama kojom prilikom se otvoreno slavi primitivna prizemna, ogoljena i prostačka seksualnost? Da li je nesprečavanje, ili tačnije rečeno, zaštita ove dve slobodno se može reći nevredne pojave od njih stvorilo poželjne obrasce ponašanja u srpskom društvu? O ispravnosti ovog objašnjenja porasta obima nasilja u porodici može da se raspravlja, ali je svakako lakše optužiti za njega svaku muškarca/glavu porodice nego zabraniti najisplativije programske sadržaje komercijalnih emitera televizijskog programa ili se suprotstaviti homoseksualnom lobiju u međunarodnoj diplomatiji i njima inspirisanom domaćom kvazielitom.

Kada bi kojim slučajem opisani problemi bili neželjeno dejstvo Zakona, tada bi i njegova konstruktivna kritika bila rešenje i bila bi dovoljna da se sa njegovim lošim posledicama izbori pažljivom obukom kadrova koji će ga sprovesti i kraj-

nje uskim tumačenjem njegovih odredaba. Međutim, ovaj Zakon, temeljno zatrovan „feminističkim jevanđeljem“, nosi u sebi genetsku grešku. Kada već ovaj Zakon može da analogije za svoja rešenja traži u prirodnim naukama, onda je valjda i autoru skromnog teksta koji je pred čitaocima dozvoljeno isto. Iz medicinske nauke se zna da se genetski nedostaci ne mogu ispraviti lečenjem već jedino amputacijom ili rekonstruktivnom hirurgijom. Stoga ovde i nema rešenja do uklanjanja ovako štetnog akta iz poretka. Nikakvo popravljanje ili dorada ovde ne rešavaju probleme kao što niti jedna sigurna ženska kuća ne može da zameni porodicu.

LITERATURA

- Bačić F. /1980/: *Krivično pravo – opći dio*, Zagreb.
- Calisse C. /2001/: *A History of Italian Law*, Washington.
- Dobash, R. E. & R. P. Dobash /2004/: Woman`s Violence to Man in Intimate Relationship: Working on a Puzzle, *British Journal of Criminology*, № 3.
- Dutton, D. G. & T. L. Nicholls /2005/: The Gender Paradigm In Domestic Violence: Research and Theory, *Aggression and Violent Behaviour*, № 6.
- Ekmečić, M. /2011/: Živimo u doba rata objavljenog istorijskoj nauci, *Reč Milorada Ekmečića, dobitnika nagrade „Pečat vremena“ za istoriografiju, prilikom uručenja priznanja*, <http://www.pecat.co.rs/2011/05/milorad-ekmecic-zivimo-u-doba-rata-objavljenog-istorijskoj-nauci/>.
- Ferri E. /1920/: Nomination of a Commission for the Positivist Reform of the Italian Penal Code, *Journal of Criminal Law and Criminology*, № 1.
- Ferri E. /1921/: Reform of Penal Law in Italy, *Journal of Criminal Law and Criminology*, № 2.
- Frank S. /1955/: *Teorija kaznenog prava*, Zagreb.
- Fuko, M. /2005/: *Psihijatrijska moć: Predavanja na Kolež de Fransu 1973–1974*, Novi Sad.
- Herbert, T. B., R. C. Herbert & J. H. Ellard /1991/: Coping With an Abusive Relationship: I. How and Why Do Women Stay?, *Journal of Marriage and Family*, № 2.
- Ignjatović, Đ. /2008/: *Kriminologija*, Beograd.
- Jerotić, V. /2000/: *Čovek i njegov identitet*, Beograd.
- Kidd A. M. /1922/: Preliminary Project for an Italian Criminal Code, *California Law Review*, № 5
- Mišambled, R. /2015/: *Istorija nasilja od kraja srednjeg veka do danas*, Novi Sad.
- Pagelow, M. D. /1984/: *Family Violence*, New York.
- Stojanović, Z. /2013/: *Krivično pravo – opšti deo*.
- Strube, M. J. /1988/: The Decision to Leave an Abusive Relationship: Empirical Evidence and Theoretical Issues, *Psychological Bulletin*, № 2.
- Sokoloff, N. J. & I. Dupont /2005/: Domestic Violence at the Intersection of Race, Class and Gender: Challenges and Contributions to Understanding Violence Against Marginalised Women in Diverse Communities, *Violence Against Women*, no. 1.
- Schechter, S. /1982/: *Woman and Male Violence: The Vision and Struggles of the Battered Women`s Movement*, Cambridge.
- Todd A. J. /1924/: On the Reform of the Italian Penal code, *Journal of Criminology and Criminal Law*, № 4.

IZVORI

- Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, *Službeni glasnik RS*, broj 94/2016.
- Zakon o Vladi, *Službeni Glasnik RS*, br. 55/2005, 71/2005-ispr., 101/2017, 65/2008, 16/2011, 68/2012-odluka US, 72/2012, 7/2014-odluka US, 44/2014.
- Porodični zakon, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon, i 6/2015.
- Zakon o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55 /2014.
- Predlog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, Obrazloženje na strani 14, http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/2675-16.pdf,
- Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti žena, *Službeni glasnik RS*, br. 15/2009.
- Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, *Službeni glasnik RS*, broj. 27/2011.

OSTALO

- Zaključci sa Nacionalne konferencije o borbi protiv nasilja nad ženama: https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/zakljuci%20sa%20nacionalne%20konferencije%20o%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20enama.pdf.
- Kontakt, *Analiza izveštavanja dnevne štampe o nasilju u porodici (februar, mart i april 2015.)*, 20. maj 2015. godine, <http://kontakta.rs/analiza-izvestavanja-dnevne-stampe-o-nasilju-u-porodici-februar-mart-april-2015/>.

Branislav Ristivojević, Ph. D.
Faculty of Law, University of Novi Sad

IS THE NEW ACT ON PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE MANIFESTATION OF SO CALLED SECURITY LAW?

SUMMARY

The paper is devoted to a critical examination of the effects and scope of the new Act on Prevention of Domestic Violence. Placing it in the framework he refers to as the specialisation of criminal law in Serbia, the author undertakes to present criminal policy arguments against the underlying premise of the Act. By arguing the lack of justification for its introduction into the legal system, on the ground that it was not preceded by any extensive research into the state of this socio-pathological phenomenon, the author simultaneously identifies, by way of a brief genealogical analysis, the extreme dogma of the women's rights movement as both a source of value on which the Act rests, and a source of all of its adverse effects on the legal system in general. The value source from which the Act's solutions derive is one-sided, plain and prejudiced view of the relations between genders rather than care for the state of affairs in a family in the Serbian society. In fact, what this Act concerns itself

with is overstating the human rights of women in relationships with men, where women are the alleged victims of gender-based violence, rather than preventing the adverse effects of aggressive tendencies on harmonious and balanced family relationships. The means by which it does so is extremely questionable and doubtful, as it introduces the categories of possible perpetrator of violence, who is in fact the future criminal offender, domestic violence risk assessment, which is a kind of prediction that someone will commit a criminal offence, responsibility that shifts back, which means before the criminal prosecution takes place or before anyone is even suspected, which thus represents some kind of criminal procedure for the offence yet to be committed in the future or, better yet, a future criminal procedure. On the whole, in drafting this Act, the lawmaker sailed into what would law consider *uncharted waters* – those that very few, even from the science fiction, ever ventured in, and even they with difficulty. Evidently, this venture is another embodiment in science of a legislative phenomenon described as the so-called security law. But, it would still, at least in Serbia, be its worst face. The one conceived to undermine the most important institution of any society – the family.

Key words: domestic violence, family, crime suppression policy, feminist movement, victim, woman, criminal law